

Johannes Pietsch

Význam pohřebního oděvu Markéty Františky Lobkowiczové pro výzkum památek oděvního umění

Přeložila Marcela Herbrandová

Anonym – portrét Markéty Františky Lobkowiczové, rozené Dietrichsteinové. Regionální muzeum v Mikulově.
(foto Ondřej Kocourek, Uměleckoprůmyslové muzeum, Praha)

Na počátku 17. století ovládala císařský dvůr ve Vídni španělská móda. Také česká a moravská šlechta, která chtěla vyjádřit svoji rovnocennost s Habsburky, se oblékala v duchu tehdejší španělské módy. To je dobře vidět na obraze Markéty Františky Lobkowiczové.

Šlechtična má na sobě tmavý plášť se širokými rukávy, kterému se ve španělštině říkálo ropa. Jedná se o reprezentativní oděv pro formální příležitosti. Na portrétu je zobrazen dokonce plášť, který měla Markéta Františka na sobě v rakvi. Roucho obepíná v pase černá stuha, přední okraje jsou ohnuty směrem ven. Pod ním má Markéta Františka oblečený živůtek úzkého střihu s prodlouženými špičkami s našitými malými šusky. Živůtek, po celé ploše zdobený zlatými a stříbrnými výšivkami, má úzké rukávy a zaoblený čtvercový výstřih.

Sukně bez skladů je oblečena přes kuželovitou španělskou krinolínu (verdugado). Je zhotovena z drahocenné tkaniny s florálními motivy, pravděpodobně ze zlatožlutého sametu se

Roucho, pohled zepředu. (foto Vendulka Otavská)

základem stříbrného lamé. Sukně s vpředu spojenými obrubami je lemovaná stuhou a zdobená dvouřadovou bordurou se stříbrnými výšivkami. Kolem krku má hraběnka Lobkowiczová bílý nabíraný límec z jemné tkaniny, skládaný do několika velkých skladů. S ním ladí také manžety. V pravé ruce drží nezbytný módní doplněk – kapesník, lemovaný krajkou. Zdobí ji bohatý zlatý šperk posázený perlami.

Markéta Františka je zobrazena v oděvu určeném pro vysoce formální příležitosti, který tak, jak je zde zobrazen, zřejmě nosila i jako dvorní dáma ve Vídni.

Když byla rakev hraběnky Lobkowiczové otevřena, pokrývaly její tělo zbytky lněného rubáše. Její hlava spočívala na sametovém polštáři, pod nímž se nacházel ještě sametový váček vyplněný vlasy. Šat, v němž byla do rakve uložena, tvoří španělská ropa se širokými rukávy a wams (kabátek) úzkého střihu. Oba oděvy mají vysoké stojací límce a každý z nich

Roucho, pohled zezadu. (foto Vendulka Otavská)

podepírá další límec z jemného hedvábí. K wamsu jsou připevněny manžety ladící s límcem. Sukně je zhotovena z drahocenného materiálu a je bohatě skládaná. K tomuto kompletu patří ještě čepce, pletené punčochy s podvazky a zbytky košile a obuvi. Jak již je u hrobních nálezů obvyklé, všechny lněné tkaniny se rozpadly. Tkaniny z hedvábí a vlny, které se zachovaly, se v důsledku klimatických podmínek všechny zabarvily dohněda.

Vzhledem ke krátké době života Markéty Františky lze předpokládat, že oděv byl zhotoven kolem roku 1616. Pro dějiny odívání to znamená obrovské štěstí, že tyto oděvy lze tak přesně datovat. Jednotlivé části oděvů jsou následně popsány.

Plášť

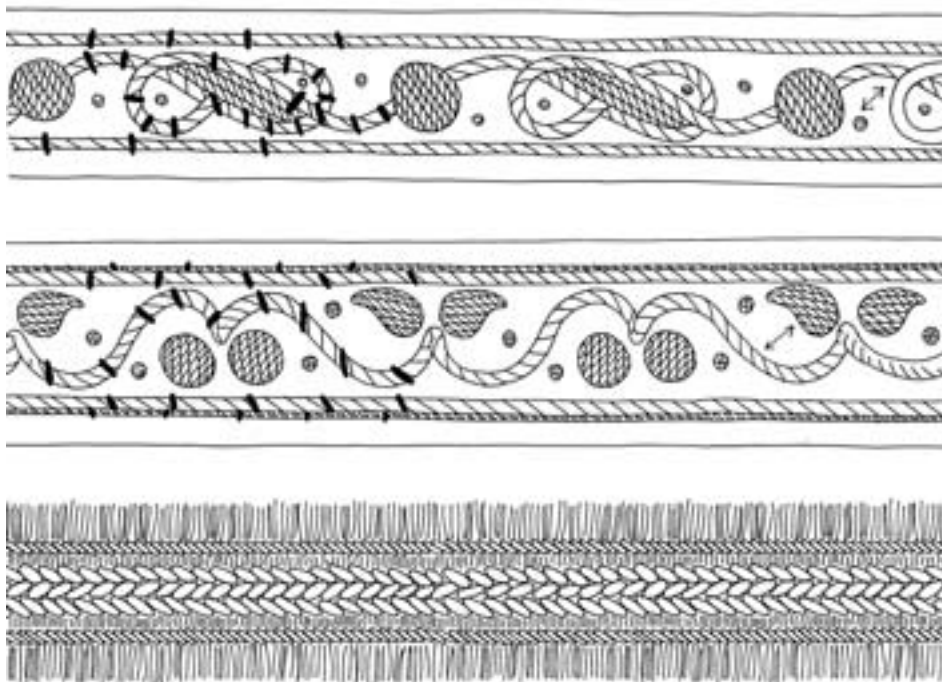
Ropa, pro niž existoval v němčině výraz široká sukně, má vysoký tuhý stojatý límec a široké španělské rukávy (mangas redondas). Zadní díl rovného střihu má zaoblenou vlečku. Plášť byl zhotoven z hladkého nepostříženého hedvábného sametu, do něhož byl po zhotovení oděvu dodatečně vyřezán ostrým nožem vzor. Jediným podobným dochovaným oděvem je z Drážďan známý oblek kurfiřta Jana Georga Saského z první čtvrtiny 17. století, jenž je také po celé své ploše zdobený stejnou technikou.¹ Zřejmě byl tento způsob dekoru vyhrazen pouze pro nejvyšší kruhy.

Široké rukávy, které byly všity pod širokými nárameníky, jsou zdobeny vodorovně posazenou výložkou. Paže v úzkých rukávech živůtku vycházely ven skrze rozparky umístěné v polovině délky rukávů pláště.

Obrubu ropy tvoří dvě různě vzorované vyšívání atlasové šňůrky. Roucho je zčásti podloženo hedvábným taftem, původně mělo na několika místech ještě lněnou podšívku. U pasu v přední levé a pravé části má pět vedle sebe obšitých dírek. Dvěma z nich se protahovala stužka, kterou se přidržovala klopa, ostatní sloužily snad k tomu, aby ropa těsně přiléhala k živůtku pod ní.

Vzor vyřezaný do hedvábného sametu – detail tkaniny roucha. (foto Vendulka Otavská)

Lemovky na rouchu (dvě horní) a lemovka na wamsu (spodní). (kresba Vendulka Otavská)

Je potřeba upozornit ještě na jeden sice nepatrný, ale důležitý detail – střední šev zadního dílu byl v horní části dodatečně zúžen. Je možno předpokládat, že plášť byl Markétě Františce darován nějakou jinou osobou a poté přešit na její míry. V té době bylo zcela obvyklé, že vládkyně darovala své již nošené, ale velmi cenné šaty jako projev přízně. Lze se proto domnívat, že Markéta Františka jako dvorní dáma rouchu obdržela od císařovny Anny jako dar na rozloučenou.

Wams

Ženský wams (kabátek) je zhotoven z lehké hedvábné tkaniny se vzorem ptačích očí. Je přiléhavý, má tuhý vysoký límec a široké lemy. Rukávy, jejichž střih odpovídá španělskému wamsu (jubon), jsou velmi úzké. Proto byl do horní části rukávu vsazen malý klín pro dosažení větší volnosti pohybu v průramku. Stojatý límec přiléhá k ohnutým předním okrajům wamsu. Do tohoto širokého výstřihu byly vsazeny malé části živůtku, vyztužené kosticemi. V pasovém švu živůtku s prodlouženými špičkami je vsazeno dvaadvacet lichoběžníkových šůsků. Švy a lemy wamsu jsou lemovány destičkovou bortou.

Původně byla tato část oděvu kompletně podložena lněnou látkou, jak lze usuzovat z několika málo zachovaných zbytků vláken. Oproti tomu se dochovaly vycpávky z vlněné tkáně a taftová podšívka. Vlněné vycpávky mají v horní části zadního dílu v pravidelných vzdálenostech pět malých dírek, které byly zřejmě ve lněné podšívce a sloužily snad k upevnění límce.

Límec, manžety a čepec

Límec a manžety byly zhotoveny z jemné hedvábné tkaniny. Límec je podél svého vnějšího okraje ještě zdoben italskou hedvábnou krajkou. Na plášti Markéty Františky byly nalezeny

dva plizované hedvábné pásy, jež byly zřejmě původně připevněny k límci nebo ke košili a vyplňovaly výstřih.

Čepec, který svým tvarem patřil k typicky českému oděvu, je zhotoven z jemné hedvábné tkaniny a je zdoben vsadkami s motivy z jemné krajky. Lem čepce je zdoben toutéž hedvábnou paličkovanou krajkou, která zdobí i límec.

Wams, pohled zezadu. (foto Vendulka Otavská)

Wams s krajkovým límcem a manžetami a sukně, pohled zepředu. (foto Vendulka Otavská)

Lebka Markéty Františky s čepcem, pohled z boku.
(foto Eva Drozdová, Katedra antropologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně)

Sukně

Sukně se skládá z osmi dílů bohatě vzorovaného, původně dvoubarevného italského hedvábného sametu. Nahoře je složena do malých skladů, které jsou spojeny úzkým páskem. Vpředu je sukně otevřená, má boční kapsu a na okrajích je lemována hedvábnou stužkou. Na rovných dílech jsou příčné švy. Tato část oděvu byla zřejmě přešívána. Sukně měla patrně nejprve španělský kuželovitý střih a byla přešita na širokou sukni s mnoha sklady.

Pro španělský ženský oděv je rovněž typický vodorovný sklad ve spodní části sukně, který se často objevuje na portrétech a který se prokazatelně nacházel i na sukni hraběnky Lobkoviczové. Sklad sloužil pravděpodobně k tomu, aby se v době těhotenství rozložil. Tak se sukně mohla vpředu zcela jednoduše prodloužit a přetáhnout přes břicho. Toto je velmi dobře vidět na portrétu španělské královny Markéty.² I Markéta Františka byla ve svých posledních měsících života těhotná, a proto byl tento příčný sklad rozložen.

Punčochy a podvazky

Vrchní okraje hedvábných pletených punčoch jsou zdobeny pestrým vyplétaným vzorem. Oba konce podvazků z hedvábného taftu jsou zdobeny drahocennou paličkovanou krajkou z kovových vláken.

Punčochy, podvazky a mašle z obuvi. (foto Eva Drozdová, Katedra antropologie Přírodovědecké fakulty Masarykovy univerzity v Brně)

Zbytky ostatních součástí oděvu

Ze spodní košile se dochovaly pouze zbytky jemné lněné tkaniny. Z bot, které byly vyrobeny zřejmě také z lněného materiálu, se zachovaly pouze kožené podrážky a dvě hedvábné stuhy.

Komplet oděvu

Pravděpodobně ne všechny části oděvu, které měla Markéta Lobkowiczová oblečeny v rakvi, k sobě patřily. Jak plášť, tak i wams mají tuhé silné stojaté límce a nárameníky. Wams byl zřejmě nošen bez roucha. I stylově se liší. Ropa plně odpovídá španělské dvorské módě. Oproti tomu wams a sukně, pod kterou se asi původně nosil na bocích váleček, jsou typické pro styl odívání v Čechách a na Moravě. Tomu odpovídá i límec, manžety a čepec. Je to móda, která se opírá spíše o soudobý anglický a francouzský styl odívání, ale jelikož obsahuje i španělské prvky, reprezentuje vlastní český styl.

Ženský oděv ze 17. století je dnes velmi vzácný. Svrchní roucho je snad jedinou španělskou ropou, která se vůbec dochovala. Ostatní oděv dokumentuje spíše místní styl odívání. Proto se části oděvu Markéty Františky Lobkowiczové, dochované jako komplet, řadí na jedno z nejpřednějších míst ve výzkumu památek oděvního umění.

Poznámky:

¹ Drážďany, Státní sbírky umění, Zbrojnice. Inv. č. I 13.

² Bartolomé González - podobizna arcivévodkyně Markéty Rakouské, královny španělské, s dítětem držícím opičku, kolem 1604-1605, Muzeum dějin umění Vídeň. Inv. č. GG 3139.